
МІЖНАРОДНИЙ МОЛОДІЖНИЙ СИМПОЗИУМ З ІСТОРІЇ НАУКИ І ТЕХНІКИ «ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ»

Київ, 19—20 квітня 2018 р.

19—20 квітня 2018 р. у Києві відбувся Міжнародний молодіжний симпозиум з історії науки і техніки «Пріоритети української науки», який складався з двох конференцій. 19 квітня 2018 р. відбулася щорічна XVI Міжнародна молодіжна науково-практична конференція «Історія розвитку науки, техніки та освіти», присвячена 120-річчю Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Її організаторами виступили фізико-математичний факультет КПІ імені Ігоря Сікорського, Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, Рада молодих учених при Міністерстві освіти та науки України, Державний політехнічний музей КПІ імені Ігоря Сікорського та Науково-технічна бібліотека (НТБ) КПІ імені Г.І. Денисенка. На конференції обговорювались питання відображення фундаментальних досліджень і сучасних технологій в Україні та світі крізь призму наукових і науково-технічних шкіл, ролі особистості в науці, еволюції фундаментальних ідей та теорій природознавства і техніки, впливу фізики на сучасний технологічний світ, розвитку освіти в Україні та світі, ролі КПІ в розвитку науки та технічної освіти України. Така проблематика сприяє формуванню молоді людини та підвищенню її інтересу до вивчення фахових дисциплін.

У конференції брали участь 100 осіб, серед яких ліцеїсти, студенти, аспіранти, молоді вчені, викладачі та науковці Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Одеського національного політехнічного університету та Одеської національної морської академії, Тернопільського національного технічного університету, Національного університету «Кієво-Могилянська академія», Державного університету інфраструктури та технологій, Військового інституту телекомунікацій та інформатизації, Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, Інституту геологічних наук НАН України,

Інституту фізики НАН України, Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України, Національного університету штату Каліфорнія (США), спеціалізованої школи № 124, Ліцею міжнародних відносин № 51 (м. Київ).

Конференція проходила в конференц-залі НТБ КПІ імені Г.І. Денисенка. Привітання та побажання плідної роботи учасникам висловив голова оргкомітету конференції, проректор з наукової роботи КПІ імені Ігоря Сікорського, академік НАН України М.Ю. Ільченко. Він підкреслив, що саме в КПІ, як дослідницькому університеті, відбувається інтеграція наукових досліджень та освіти, посилюється використання наукових досягнень у практиці навчання студентів. Співголова оргкомітету, декан фізико-математичного факультету, доктор технічних наук, професор В.В. Ванін наголосив на необхідності підвищення якості фундаментальної освіти в технічному університеті, чому сприяє проведення таких заходів. Директор Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України, академік НАН України С.В. Комісаренко підкреслив виняткову перспективу міждисциплінарних досліджень, зокрема значення важливих для біотехнології та генної інженерії CRISPR-методів. Завідувач кафедри загальної та теоретичної фізики КПІ імені Ігоря Сікорського, академік НАН України В.М. Локтев виступив із доповіддю «Кращі світові наукові результати 2017 р.». Ректор Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління О.І. Бондар привернув увагу до необхідності об'єднання зусиль для вирішення екологічних проблем, які нині набули надзвичайної актуальності. Віцепрезидент міжнародної компанії з розроблення програмного забезпечення та автоматизації бізнес-процесів Miratech О.Є. Перекатов обґрунтував високу затребуваність випускників КПІ в Україні та в світі. Провідний науковий співробітник Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, доктор історичних наук А.С. Литвинко зупинилась на етапах розвитку історії науки й техніки як наукового напрямку в Національній академії наук України, що особливо актуально у рік її 100-річчя. Доктор фізико-математичних наук, провідний науковий співробітник Інституту фізики НАН України В.А. Шендеровський у доповіді «Внесок Богдана Гнатюка у розвиток світової авіації та ракетобудування» звернув увагу учасників на те, що спадок української науки є багатим, проте він не завжди належно оцінений. Виступили також завідувач кафедри загальної фізики та фізики твердого тіла КПІ, професор В.Й. Котовський, завідувачка кафедри історії КПІ С.О. Костилова, представники керівництва НТБ КПІ імені Ігоря Сікорського.

Робота конференції проходила у трьох секціях. Її програма включала 98 доповідей, серед яких 43 представлено як пленарні, 54 — як стендові. Цикл доповідей було присвячено приватним колекціям першого ректора КПІ, професора В.Л. Кирпичова та професора М.І. Коновалова, які зберігаються у фондах НТБ ім. Г.І. Денисенка (О.Д. Дигас, М.Л. Гунько). Застосування фізичних досягнень у сучасному технологічному світі обговорювалось у доповідях «Чи є наш світ комп'ютерною симуляцією?» (Ю.А. Багіров, Ю.В. Коваль, Н.О. Якуніна), «Сучасна технологія гібридного оздоблення TWIN SPOT у поліграфії» (О.В. Вихристюк, Т.В. Матвеева), «Біометрична аутентифікація за відбитками пальців» (Т.В. Веремчук, А.Р. Демків, М.Д. Куторланова, О.П. Кузь). Блок доповідей стосувався питань історії освіти та методології навчання фізико-математичних наук. Серед них «Особливості навчальних підручників в університетах XIX ст.» (В.С. Гуда, С.М. Лісковець), «Моделювання задач кінематики за допомогою електричних аналогій» (О.Л. Прокопович, Н.О. Якуніна). Найбільш цікаві роботи було відзначено грамотами та пам'ятними сувенірами.

20 квітня 2018 р. відбулася XXIII Всеукраїнська конференція молодих істориків науки, техніки і освіти та спеціалістів, присвячена 100-річчю Національної академії наук України. Її організаторами стали Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, Українське товариство істориків науки, Рада молодих учених при Міністерстві освіти та науки України, Центр досліджень з історії науки і техніки ім. О.П. Бородіна Державного університету інфраструктури та технологій, Центр пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Державний політехнічний музей при Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України, Меморіальний музей О.В. Палладіна, Національний науково-природничий музей НАН України. На конференції розглядалися такі питання: історія Національної академії наук України як науково-культурного феномену; пріоритетні результати, наукові та науково-технічні школи вчених Національної академії наук України в галузі природничих, технічних та суспільних наук; історична біографістика вчених і організаторів науки; шляхи підвищення престижу інтелектуальної праці; методологія історії науки і техніки.

На урочистому відкритті конференції виступили та привітали присутніх: від Українського товариства істориків науки та ІДНТПН ім. Г.М. Доброва НАН України — доктор історичних наук, провідний науковий співробітник А.С. Литвинко; від Центру досліджень з історії науки і техніки ім. О.П. Бородіна — доктор біологічних наук, професор О.Я. Пилипчук; від Центру пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Асоціації музеїв технічного профілю — доктор технічних наук, професор Л.О. Гріффен; від кафедри історії науки і техніки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» — доктор історичних наук, професор В.М. Скляр; від Національного науково-природничого музею НАН України — кандидат біологічних наук, заступник директора О.В. Червоненко; від Міжнародного Енциклопедичного бюро з фізики — доктор фізико-математичних наук, професор В.А. Шендеровський.

У конференції брали участь 72 історики науки, техніки та освіти з 12 міст України: Києва (45), Харкова (9), Одеси (5) Івано-Франківська (3), Дніпра (2), Черкас (2), Львова (1), Херсона (1), Запоріжжя (1), Кропивницького (1), Житомира (1), Українки (1). Вони представляли 31 установу. Це Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Інститут фізики НАН України, Інститут філософії НАН України ім. Г.С. Сковороди, Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України, Національний науково-природничий музей НАН України, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України», Центр пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Центр досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України, Український науково-дослідний інститут медицини транспорту (Одеса), Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Львівський національний університет імені Івана Франка, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Одеський національний політехнічний університет, Черкаський державний технологічний університет, Запорізький на-

ціональний технічний університет, Державний університет інфраструктури та технологій, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Південно-український національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського (Одеса), Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький), Херсонська державна морська академія, Національний університет біоресурсів та природокористування України, Київський міжнародний університет, Дніпровський медичний інститут традиційної і нетрадиційної медицини, Державний політехнічний музей при НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Музей космонавтики ім. С.П. Корольова Житомирської обласної ради, НВЦ «Мала академія наук», Професійно-технічний заклад (м. Українка).

Значне зацікавлення аудиторії викликали пленарні доповіді: «Історія науки і техніки в НАН України за роки її існування» (доктор історичних наук, провідний науковий співробітник ІДНТПІН ім. Г.М. Доброва НАН України А.С. Литвинко, кандидат історичних наук, науковий співробітник ІДНТПІН ім. Г.М. Доброва НАН України О.Г. Луговський); «Колекції натуралій природничих музеїв як джерело історичних досліджень» (кандидат біологічних наук, заступник директора Національного науково-природничого музею НАН України О.В. Червоненко); «Концепція музеєзнавства професора Ю.А. Омельченка (1937–2017)» (кандидат історичних наук, науковий співробітник Національного науково-природничого музею НАН України Д.В. Кепін); «Світові тенденції популяризації наукових знань» (кандидат історичних наук, науковий співробітник ІДНТПІН ім. Г.М. Доброва НАН України О.В. Живага).

Після пленарної частини робота конференції продовжилась у 4 секціях: «Історія становлення фізико-математичних наук і астрономії в Україні та світі», «Розвиток технічних наук і технологій в Україні в світовому контексті», «Історико-наукові дослідження розвитку медико-біологічних, сільськогосподарських наук та наук про землю», «Етапи розвитку суспільно-гуманітарного знання: історичні, філософські, економічні та педагогічні науки».

Серед ґрунтовних виступів на секційних засіданнях відзначимо доповіді: «Інженер-механік П.М. Тетерев, викладач Київського реального училища — пропагандист передової науково-технічної думки кінця XIX ст.» (З.Б. Афанасьева); «Кременчуцький коледж транспортної інфраструктури: 140 років від дня заснування» (В.М. Гамалія, С.П. Руда); «В.М. Ковтуненко та Національна академія наук України» (О.О. Губка); «Розвиток smartgrid технології в Україні» (К.С. Гуліна, С.С. Ткаченко); «Педагогічна діяльність професора П.О. Максименка» (М.О. Зуйок); «Джерела з історії суходільних дорожніх комунікацій на території Слобожанщини у XVIII ст.» (Ю.В. Коніва); «Військовий льотчик, інженер, авіаконструктор, начальник першої в країні організації для випробовування авіаційної техніки О.М. Вегенер (1882–1927): період діяльності в Україні» (В.В. Татарчук); «М.В. Винокуров про завдання науково-дослідної роботи у сфері вагонного господарства» (Н.В. Устяк); «Узгоджені історичні зміни складників теорії» (В.І. Кузнецов); «Наукові відкриття вчених Національної академії наук України» (Т.Г. Косско); «До історії навчальної дисципліни «теорія механізмів і машин» (на основі вивчення видань з приватної бібліотеки В.Л. Кирпичова)» (О.Д. Дигас); «Особиста бібліотека вченого. Автографи і дарчі написи на сторінках видань з приватної колекції М.І. Коновалова» (Л.М. Гунько).

По закінченні роботи конференції відбувся товариський фуршет, де присутні обмінялись враженнями від цікавої інформації та висловили прагнення розвивати дослідження з історії науки і техніки в Україні, оскільки вони мають світоглядну

спрямованість. Традицією симпозіуму є проведення фахової екскурсії для учасників. Цього року відбулася екскурсія до Національного науково-природничого музею НАН України.

Міжнародний молодіжний симпозіум з історії науки і техніки «Пріоритети української науки» став традиційним місцем зустрічі професіоналів-істориків науки і техніки України. Такі заходи стимулюють залучення молоді до науки, формування у неї навичок дослідницької роботи й наукового світогляду, патріотизму. Матеріали кожної з конференцій Молодіжного симпозіуму видано окремим збірником.

*А.С. ЛИТВИНКО,
доктор історичних наук, провідний науковий співробітник
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»*

*Л.П. ПОНОМАРЕНКО,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ЗВІТНА СЕСІЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ НАН УКРАЇНИ (26 квітня 2018 р.)

26 квітня 2018 року відбулася звітна сесія Загальних зборів НАН України, в ході якої було обговорено отримані минулого року результати фундаментальних і прикладних досліджень, проблеми й завдання Академії з подальшого розвитку науки й наукового забезпечення інноваційного розвитку України. На урочистому відкритті сесії були оголошені вітання Президента України та Голови Верховної Ради України.

Програма заходу містила доповідь президента НАН України академіка НАН України Б.Є. Патона про основні підсумки діяльності Національної академії наук України у 2017 році та її завдання на наступний період; обговорення доповіді та Звіту про діяльність НАН України; вручення Золотої медалі імені В.І. Вернадського НАН України та дипломів лауреатам премій імені видатних учених України, нагородження іншими відзнаками.

У вступному слові президент НАН України академік НАН України Б.Є. Патон поінформував присутніх про те, що на початку березня 2018 року було обрано нових членів НАН України — 21 академіка і 67 членів-кореспондентів, а також про те, що 100-річчя від часу заснування Академії включено до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО на 2018 рік.

У звітній доповіді президента вказано, що принципово нових наукових здобутків досягнуто на перетині різних галузей наук. Зокрема, реалізовано перехідний паливний цикл, що забезпечило використання ядерного палива компанії Westinghouse на вітчизняних АЕС. Промислова технологія модифікування рідких каучуків дала змогу повністю вирішити проблему імпортозаміщення при створенні вітчизняного виробництва твердого ракетного палива. На 2018 рік заплановано широке використання підприємствами Укроборонпрому нових композитних і шаруватих матеріалів для захисту легкоброньованої техніки. Також у поточному році на рейкозварювальних підприємствах Укрзалізниці буде впроваджено технологію контактного стикового зварювання пульсуючим оплавленням високоміцних рейкових стиків. Розпочато процедуру державної

сертифікації та підготовку до серійного виробництва медичних пов'язок із радіаційно шитих гідрогелів для лікування ран і опіків. Вперше в Україні впроваджено створені на основі ДНК-маркерів молекулярно-генетичні системи для генотипування та селекції цінних рослин. Проривом у спостережній космології стало відкриття з використанням телескопа Габбла галактики з втратою такої кількості іонізованого проміння, що здатне іонізувати нейтральне міжгалактичне середовище. Для використання в детекторах Великого адронного колайдера ЦЕРН розроблено радіаційностійкий сцинтилятор на основі твердого розчину іттриюалюмогалієвого гранату з церієм. Виявлено, що мезенхімальні стовбурові клітини, введені внутрішньовенно, проникають крізь гематоенцефалічний бар'єр і запобігають погіршенню епізодичної пам'яті та можуть стати засобом лікування або профілактики хвороби Альцгеймера. Досліджено феномен волонтерства як широкого громадського руху, що мав значний вплив у державі та суспільстві.

Йшлося також про забезпечення НАН України науковими кадрами і особливо науковою молоддю, адже за останні 6 років чисельність працівників НАН України скоротилася майже на 11 тис. осіб. На початок 2018 року вона становила близько 30 тис. осіб. Скорочення за рік перевищило 4 %. Особливе занепокоєння викликає скорочення чисельності молодих науковців, яке триває вже четвертий рік поспіль. Порівняно з 2013 роком їх поменшало на 27 %, а молодих кандидатів наук — на 15 %.

Торкнувся доповідач і фінансового стану Академії. За підсумками 2017 року НАН України із загального фонду держбюджету було профінансовано на 2 млрд 716 млн грн, що майже на 658 млн грн перевищувало фактичне фінансування в 2016 році, дефіцит бюджету Академії за загальним фондом становив понад 620 млн грн. На 2018 рік фінансування Академії визначено у сумі 3 млрд і майже 759 млн грн, що на 38 % перевищує показник минулого року. Водночас реальне зростання фінансування НАН України в 2018 році за основною бюджетною програмою становить лише 234 млн грн, або 9,3 %. Тому неодмінною умовою розвитку є запровадження в Академії нової бюджетної програми — «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (із плановим обсягом фінансування в розмірі 500 млн грн).

По тому відбулось обговорення звітної доповіді президента НАН України.

За словами заступника директора з наукової роботи Радіоастрономічного інституту НАН України О.О. Коноваленка, наша країна зберігає та ще довго зберігатиме за собою пріоритет у галузі низькочастотної радіоастрономії. Вже 50 років функціонує гігантський — найбільший у світі — вітчизняний радіотелескоп УТР-2, ефективна площа якого становить 150 тис. м².

Директор Інституту прикладних проблем механіки і математики імені Я.С. Підстригача НАН України Р.М. Кушнір торкнувся необхідності повноцінного використання отриманих фундаментальних результатів для ефективних прикладних розробок та розповів про досвід свого інституту стосовно впровадження результатів з математики, математичних проблем механіки і математичного моделювання.

Директор Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського Л.А. Дубровіна виступила з доповіддю на тему: «Академік В.І. Вернадський та заснування Української академії наук».

Голова Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій А.Г. Білоус наголосив, що кількість науковців у нашій країні зменшується стрімко — за роки незалежності вона скоротилася як мінімум у п'ятеро. При цьому попри мале бюджетне фінансування влада очікує від Академії виконання не притаманних їй функцій галузевої науки.

Діяльність Малої академії наук України (12 відділень і 64 спеціальності) представив її президент С.О. Довгий.

Заступник Міністра освіти і науки України М.В. Стріха висловив сподівання, що наступного року запрацює Національний фонд досліджень.

По тому відбулось урочисте вручення Золотої медалі НАН України імені В.І. Вернадського. Її присуджено директору Інституту фізіології рослин і генетики НАН України, академіку НАН України Володимиру Васильовичу Моргуну та професору Юрію Федаку (Канада) — з формулюванням «за видатні досягнення у галузі генетики та селекції сільськогосподарських рослин». В.В. Моргун розповів про внесок інституту у вирішення продовольчої проблеми, яка набуває у світі дедалі більшої актуальності, адже, за прогнозами ООН, до 2050 року планета опиниться перед загрозою голоду та потребою подвоїти вирощування зернових, і Україна тут має значний потенціал.

Директор ДП «Івченко-Прогрес», доктор технічних наук І.Ф. Кравченко розповів про продукцію свого підприємства та його співпрацю з науковими установами НАН України.

Із доповіддю «Оцінка змін загального соціально-економічного розвитку України за роки незалежності на основі матеріалів космічних зйомок» виступив почесний директор Наукового центру аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України В.І. Лялько. Наприклад, було показано вплив проведення АТО в Донбасі на зменшення — майже вдвічі — економічної активності в цьому регіоні.

Генеральний директор Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» НАН України М.Ф. Шульга розповів про експеримент із розщеплення атомного ядра (а саме ядра літію), який 1932 року першими на території СРСР здійснили вчені ННЦ «ХФТІ» НАН України, і про подальші дослідження в цій установі.

Про нові підходи до терапії нейродегенеративних захворювань розповіла в своєму виступі завідувач лабораторії імунології клітинних рецепторів відділу молекулярної імунології Інституту біохімії імені О.В. Палладіна НАН України М.В. Скок.

Директор Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України І.С. Косенко розповів, що очолювана ним установа відзначатиме своє 225-річчя.

Директор Інституту надтвердих матеріалів імені В.М. Бакуля НАН України В.З. Туркевич поінформував про виконання проектів у межах 6-ї та 7-ї рамоквих програм ЄС з досліджень та технологічного розвитку, «Горизонт — 2020», програми НАТО «Наука заради миру та безпеки».

Обговорення завершив голова Центрального комітету профспілки працівників НАН України, кандидат філософських наук Анатолій Широков. За його словами, відбулося падіння фінансування науки в Україні до історичного мінімуму.

За результатами обговорення доповіді академіка Б.Є. Патона було ухвалено відповідну постанову Загальних зборів НАН України, якою затверджено Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2017 році та визначено завдання Академії на наступний період. Було також вручено дипломи лауреатам премій імені видатних учених України. На цьому роботу було завершено.

*А.С. ЛИТВИНКО,
доктор історичних наук, провідний науковий співробітник
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»*

ПРО М.В. ПОПОВИЧА

10 лютого 2018 р. пішов із життя Мирослав Володимирович Попович — видатний український філософ, громадський і політичний діяч, доктор філософських наук (1966), професор, дійсний член НАН України (2003), заслужений діяч науки і техніки України (2000), президент Філософського товариства України, член Комітету з державних премій України в галузі науки і техніки, президент товариства «Україна — Франція», один із засновників Народного руху України, нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (2005), французьким орденом Почесного легіону (2005), відзнакою НАН України «За наукові досягнення»,

Золотою медаллю ім. В.І. Вернадського НАН України (2008), Почесний доктор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (2009).

М.В. Попович народився 12 квітня 1930 р. в Житомирі в сім'ї вчителів. В 1953 р. закінчив відділення логіки філософського факультету Київського університету. В 1953—1956 рр. працював учителем і директором середньої школи в селі Золотий Потік (нині селище міського типу Бучацького району Тернопільської області). В 1956—1959 рр. — аспірант, 1956—1967 — молодший науковий співробітник, учений секретар, старший науковий співробітник, в. о. завідувача відділу методології, методики і техніки конкретно-соціологічних досліджень Інституту філософії АН УРСР, із 1968 р. — завідувач відділу логіки і методології науки, з грудня 2001 р. — директор Інституту філософії імені Г. Сковороди НАН України. Він був головним редактором наукового часопису «Філософська думка», членом редколегії часописів «Вища школа», «Людина і Політика», «Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Серія Філософія», міжнародного журналу «Наука та наукознавство».

Українську філософію і навіть культуру загалом від 60-х років ХХ ст. і до сьогодні не можна адекватно осмислювати без врахування творчого доробку М.В. Поповича. Нині ще важко оцінити ті чи інші його філософські чи культурологічні ідеї — це справа майбутнього. Достатньо тільки навести окремі його праці: «Про філософський аналіз мови науки» (1966), «Логіка і наукове пізнання» (1971), «Філософські питання семантики» (1975), «Світогляд стародавніх слов'ян» (1985), «Микола Гоголь» (1989), «Європа—Україна — праві і ліві» (1996) «Рациональність і виміри людського буття» (1997), «Червоне століття» (2005), «Нариси історії української культури» (1998, 2001; Національна премія України імені Тараса Шевченка), «Григорій Сковорода: Філософія свободи» (2007, 2008), «Культура: Ілюстративна енциклопедія України» (2009), «Бути людиною» (2008, 2016).

Перелік назв праць ученого вочевидь охоплює весь простір філософської та культурологічної рефлексії як пізнання, так і української ментальності і є інтелектуальним полем, до якого долучалися численні учні М.В. Поповича впродовж його активної творчості. Його творчий спадок слугуватиме майбутнім поколінням України та світової громадськості.

Колектив ДУ «Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України».